

Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti

TASHENEV
UNIVERSITY

“Alisher Navoiy va XXI asr”

10-ULUSLARARO KONFERANSI

Toshkent-Shimkent, 2025-yil 6-fevral

“Әлішер Науаи және XXI ғасыр”

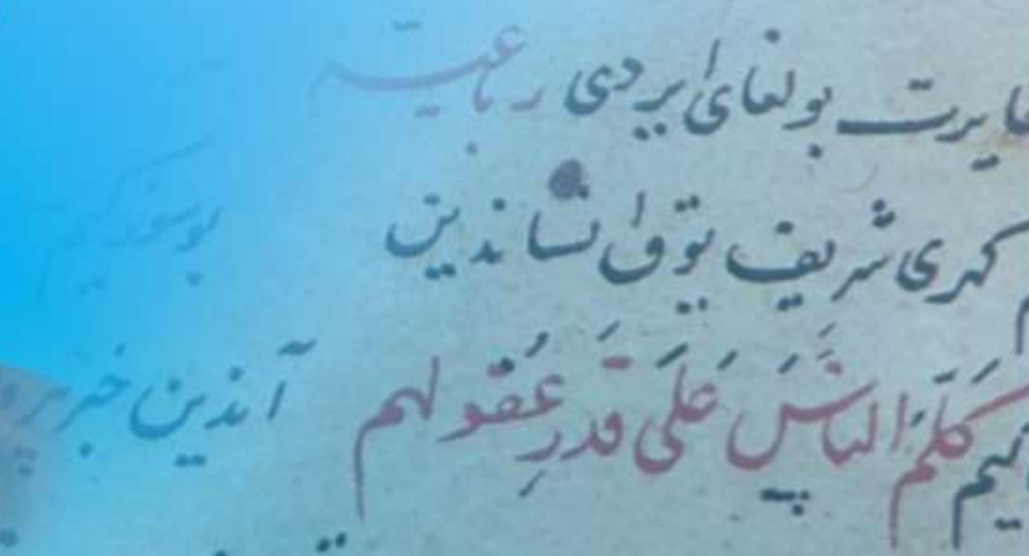
10-ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ташкент-Шымкент, 6 ақпан 2025 жыл

“Alisher Navo'i and the 21st century”

10th INTERNATIONAL CONFERENCE

Tashkent-Shymkent, February 6, 2025

**Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Qozog'iston Respublikasi Jumabek
Tashenev nomli universitet**

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 10-uluslararo konferansi
materiallari**

2025-yil 6-fevral

Toshkent – Chimkent – 2025

UO'K: 821.161.1=512.133

KBK: 83.3 (50')

A 51

Mas'ul muharrirlar:

Shuhrat SIROJIDDINOV,

filologiya fanlari doktori, akademik
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti rektori

Kanat BAYBOLOV,

Jumabek Axmetuli Tashenev nomli universitet rektori,
texnika fanlari doktori, professor

Tahrir hay'ati:

Boqijon To'xliyev (O'zbekiston), Nurboy Jabborov (O'zbekiston), Parida Bayneeva (Qozog'iston), Kemal Yavuz Ataman (Turkiya), Yashar Qosim (Ozarbayjon), Islam Jemeney (Qozog'iston), Farhod Rahimiy (Eron), Sholpan Arzimbetova (Qozog'iston), Karomat Mullaxo'jayeva (O'zbekiston), Janna Botabaeva (Qozog'iston), Baxtiyor Fayzullayev (Tojikiston), Dilnavoz Yusupova (O'zbekiston), Nozliya Normurodova (O'zbekiston), Shahlo Naraliyeva (Qozog'iston), Ilyos Ismoilov (O'zbekiston), Azizullah Aral (Afg'oniston), Orzigul Hamroyeva (O'zbekiston), Ozoda Tojiboyeva (O'zbekiston)

Ushbu to'plamda "Alisher Navoiy va XXI asr" mavzusidagi 10-uluslararo konferansi materiallari jamlangan. To'plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o'rni va bugungi kun uchun ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog'liq holda matnshunoslik va tilshunoslik muammolariga doir ilmiy maqolalar o'rin olgan. Navoiyshunoslikning bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavr talabalari hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

**Әлішер Науаи атындағы Ташкент
мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті**

**Қазақстан Республикасы Жұмабек
Тәшенев атындағы университет**

«ӘЛІШЕР НАУАИ ЖӘНЕ XXI ҒАСЫР»

**тақырыбындағы 10-халықаралық
конференция материалдары**

2025 жыл 6 ақпан

Ташкент – Шымкент – 2025

**III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA
MATNIY TADQIQI**
**SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S
WORKS**

**ALISHER NAVOIYNING "MUNSHAOTI ABDULLOH MARVORID"DAN O'RIN
OLGAN FORSIY MAKTUBLARI XUSUSIDA**

Yusupova Dilnavoz Rahmonovna,
filologiya fanlari doktori, professor, Alisher Navoiy nomidagi TDO'TAU
E-pochta: mumtoza_dil@mail.ru

Mahmudov Umedullo Akmaliddin o'g'li,
filologiya bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent, Samarqand xalqaro texnologiya universiteti.
E-pochta: Umedullo.mahmudov@gmail.com
10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/UJDI4246

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sharq mumtoz adabiyotida munshaot janrining o'rni, xususan, uning turkiy adabiyotga kirib kelishi va epistolyar janriga oid maktublarning tasnifi bilan bog'liq mulohazalar bayon etiladi. Shuningdek, Sulton Husayn Boyqaro hukmronligi davrida sadorat maqomiga yetgan Abdulloh Marvorid tomonidan tuzilgan "Sharafnoma" yoki "Munshaoti Abdulloh Marvorid" majmua-to'plami haqida ma'lumot keltirilib, "Sharafnoma"da kelgan Amir Alisher Navoiyga tegishli forsiy maktublar ilmiy tahlilga tortiladi. Bunda Alisher Navoiyning podshohlar bilan olib borgan yozishmalari va ular bilan munosabatiga e'tibor qaratiladi. Maqolada Amir Alisher Navoiyning Shirvonshoh Farrux Yasorga maktubi batafsil tadqiq qilinib, majmua-to'plamdagi boshqa forsiy maktublar tavsiflanadi.

Tayanch so'zlar: munshaot janri, maktub, "Sharafnoma", Amir Alisher Navoiy, Farrux Yasar, Sharq mumtoz adabiyoti, sultoniyat, ixvoniyyat, devoniyyat.

**ON ALISHER NAVAI'S PERSIAN LETTERS FROM "MUNSHAOTI ABDULLAH
MARVARID"**

Abstract. This article examines the role of the munshaot genre in classical Eastern literature, with a particular focus on its introduction into Turkic literature. The article classifies and critically analyzes letters within the epistolary genre, providing a detailed examination of the collection *Sharafnoma* (or *Munshaoti Abdulloh Marvorid*), compiled by Abdulloh Marvorid, who held the position of sadorat (chief office) during Sultan Husayn Bayqara's reign. A brief overview of Marvorid's biography is also included. Additionally, the article explores the Persian letters attributed to Amir Alisher Navoi, featured in the *Sharafnoma*, with a focus on his correspondence with rulers. One notable letter, Navoi's communication with Shirvanshah Farrukh Yasar, is presented in its original text alongside a translation and is analyzed in detail. Further insights into other Persian letters by Navoi are also discussed, with attention to their historical and literary significance.

Keywords: epistolary genre, letter, *Šarafnāmeḥ*, Amir Alishir Navāi, Farrukh Yasār, classical Eastern literature, sultanate, *ikhvaniyyat*, *divaniyyat* (official correspondence).

Kirish

Sharq mumtoz adabiyotida keng tarqalgan insho san'atining o'zbek adabiyotidagi ilk namunasi Alisher Navoiy qalamiga mansub "Munshaot" asaridir. Asar

buyuk mutafakkirning turli vaqtda turli shaxslarga yo'llagan maktublaridan iborat to'plam bo'lib, ushbu maktublar podshohlar va shahzodalar, ilm va adabiyot ahllari, shoirning yaqin kishilari va do'stlari bilan olib borgan yozishmalari majmui hisoblanadi. Maktublar soni turli nusxalarda turlicha ko'rsatilgan. Bu holatni Alisher Navoiyning maktublari turli davrlarda yaratilganligi va keyinroq yozilgan xatlar asosida "Munshaot" tarkibi to'ldirib borilganligi bilan izohlash mumkin [Yusupova, 2016: 245]. Asarning nisbatan to'liqroq nusxasi Istanbuldagi To'pqopi saroyi kutubxonasida 808-raqam ostida saqlanayotgan Alisher Navoiy asarlari kulliyotining qo'lyozma nusxasi bo'lib, mazkur nusxadagi "Munshaot" tarkibida 107 ta maktub bor.

Navoiy forsiy tilda ham ko'plab maktublar yozgan, lekin ular turkiy tildagisi singari bir to'plam holiga keltirilmagan. Shoirning forsiy tildagi maktublari "Munshaoti Isfizoriy", "Munshaoti Abdulloh Marvorid", "Munshaoti Jomiy", "Mansho ul-insho", "Manozir ul-insho" kabi asarlar tarkibida uchraydi. Alisher Navoiyning turkiy "Munshaot"iga kirmagan va forsiy tilda yozilgan maktublari hamda ularga kelgan javob maktublarining umumiy soni 50 dan ortadi. Ular orasida bevosita Alisher Navoiy tomonidan bitilgan maktublar 15 tani tashkil etadi. Mazkur 15 maktubdan 6 tasi "Munshaoti Abdulloh Marvorid" asarida keltirilgan. "Munshaoti Abdulloh Marvorid" asari tarkibida Alisher Navoiy bilan bog'liq haj safariga oid farmon ham mavjud [Mahmudov, 2022: 66]. Alisher Navoiyning fors tilidagi maktublari Munira Muhammaddodi tomonidan eronlik olim Muhammadzoda Sadiq so'zboshisi bilan "Munshaoti forsiy" nomi ostida jamlanib nashr etilgan [Muhammaddodi, 1398].

"Munshaoti Abdulloh Marvorid" to'plami va uning muallifi to'g'risida

Shahobiddin Abdulloh ibn Shamsiddin Muhammad Kirmoniy Marvorid 1460-1535/1536-yillarda Hirotida yashab, faoliyat yuritgan davlat arbobi, shoir, musiqashunos va xattotdir. Uning "Munis ul-ahbob" deb nomlangan devoni, "Xusrav va Shirin" dostoni hamda "Munshaot" asari bizgacha yetib kelgan.

Abdulloh Marvoridning "Munshaot" asari o'z davridayoq juda mashhur bo'lib, "Risolai Sharifa" nomi bilan tanilgan [Bigdili, 1337: 133]. Asardan o'rin olgan farmon, maktublar adadi xususida turli yondashuvlar mavjud. Ba'zi manbalarda asar "Sharafnoma" yoki "Risolai Sharafiyya" nomi bilan ham zikr etiladi. Asarning nega "Sharafnoma" yoki "Risolai Sharafiyya" deb nomlanishiga oid savolga javobni asarning unvonida kelgan ikkinchi ruboiydan topish mumkin:

آمد عالم دو هر وجود مقصود
آمد خاتم به شرفنامه آری

آمد آدم فخر که لقبی خاتم
وجود نامی نامه شرف یافت زو

Ya'ni:

Bashar faxri bo'lgan Xotam laqabli (zot) keldi,

Ikki olam vujudining maqsudi keldi.

U bilan nomalar sharaf topdi,

Albatta, **sharafnoma** yakuniga yetdi.

Yuqoridagi matndan anglashiladiki, muallif o'z asarini "Sharafnoma" deb atagan. Ammo bu nomlanish aksariyat holatlarda manbalarda keltirilmaydi. Hatto muallifning zamondoshi va yaqin shogirdi sanalgan Som Mirzo Safaviy ham Abdulloh Marvorid qalamiga mansub asarlarni zikr etar ekan, jumladan, quyidagilarni keltiradi: "Uning qasida va g'azallardan tarkib topgan devoni hamda ruboiylarni o'zida jamlagan "Munis ul-ahbob" asaridan tashqari, "Tarixi Shohiy" hamda "Munshaot" kabi asarlari muxlislari orasida mashhurdir" [Som Mirzo, 1318: 103].

Abdulloh Marvorid o'z majmuasida har bir maktubning muallifiga xos so'zlash uslubini asosan saqlab qolgan. Munshaotnavislikdagi an'anaga ko'ra, to'plam mualliflari xatlarni o'z bilganlaricha joylashtirishlari, qisqartirishlari yoki ayrim hollarda, uni tahrir qilish imkoniyatiga ham ega bo'lganlar. Biroq Abdulloh Marvorid majmuasida bu holni uchratmaymiz. Uning maktublari davlat arboblari va davrning mashhur shaxslariga taalluqli. Bu maktublarda maktub egasining biografiyasi, xarakteri, estetik qarashlari, muayyan ijtimoiy voqeaga munosabati aks etgan.

Munshaotnavislikda maktublar tasnifi

Sharq xalqlari adabiyotida munshaotlardan o'rin olgan maktub va nomalarni tuzilishi hamda mazmun mundarijasiga ko'ra quyidagi turlarga ajratish an'ana tusini olgan:

1) sultoniyyat; ixvoniyyat; devoniyyat.

Sultoniyyat (Sultoniyyat maktublar) – bunda farmonlar, manshur (muhrlanmagan farmon)lar va saroydan chiqarilajak noma va maktublar yoki amir va sultonlarning o'zaro yozishmalari, shuningdek, qo'l ostidagilariga bitgan maktublari nazarda tutiladi [Dānešnāme, 1376: 822]. Bundan tashqari, turli munosabatlar bilan, jumladan, davlat a'yonining hajga safari xususidagi farmonda adresat (muxotab)ning jamiyatlardagi mavqeyi, maqomi yoki lavozimi o'ziga xos iboralar yordamida qayd etiladi. Qayd etish joizki, bu turkumdagi maktublar saj' qoidalariga binoan bitilgan. Y.E.Bertels: "Saroydan chiquvchi har bir hujjat nafisligi bilan ajralib turishi, muxtasar, ammo imkon qadar sayqallangan bo'lishi, unda Qur'ondan iqtiboslar hamda she'riy parchalar keltirilgan bo'lishi shart" [Бертельс, 1988: 268] – deya ta'kidlaydi. Bundan tashqari, olimning fikriga qaraganda, "maktubda aniqlik ustuvor yo'nalish sifatida qaralmagan va u birmuncha tushunarsiz ham bo'lishi mumkin, ammo go'zal nutqdan iborat bo'lmog'i lozim" [Бертельс, 1988: 268].

Ixvoniyyat (Do'stona yozishmalar) – bu turdagi maktublardan maqsad kishilarning bir-birlariga yuborgan mehr va muhabbatga yo'g'rilgan yozishmalardir. Ularning tarkibiga do'stona, oila a'zolarining o'zaro yozishmalari, pand-nasihatlar, maslahatlar yozilgan maktublarni kiritish mumkin [Manochehri, 1390:11]. Mazkur turdagi maktublarni ham ikki guruhga taqsimlash o'rinli:

a) badiiy xususiyatga ega maktublar; kundalik hayotdagi sarguzashtlar aks etgan maktublar.

Devoniyyat (Devoniyyat maktublar) – mamlakat ishlari, unga doir hujjatlar, davlat idoralaridan chiqadigan maktublardir. Yorliqlar, hukm va buyruqlar, vasiqalar va boshqa hujjatlar shular jumlasidandir [Manochehri, 1390:11].

Demak, ixvoniyyat turkumidagi xatlar rasmiylikdan xoli ekanligi, unda davlat va mamlakat ishlariga aloqador mavzular qayd etilmasligi hamda nomalarning xususiy xarakterga egaligi bilan sultoniyyat va devoniyyat turkumidagi xatlardan tubdan farq qiladi⁸

"Munshaoti Abdulloh Marvorid" asaridan o'rin olgan maktub va farmonlarni shakliy jihatidan sultoniyyat, ixvoniyyat, devoniyyat tarzida tasniflash maqsadga muvofiq bo'lsa, mazmun jihatidan ta'ziyanoma, fathnoma, pandnoma, manshur

⁸ Ustoz olimlar S.G'aniyeva hamda Y.Tursunovlarning tasniflaridan o'rin olgan davlat va siyosatga aloqador maktublar, turli shaxslarga ularning lavozimlari va ishlari xususida yozilgan xatlar devoniyyat turga, badiiy ijod borasidagi yozishmalar va shaxsiy kechinmalarni ifodalovchi maktublar do'stona yozishmalar (ixvoniyyat) tarkibiga kiradi. Tabrik va ta'ziyanomalar, nasihat (ogohlantirish) hamda minnatdorlik ifodalangan xatlar barcha turdagi yozishmalar tarkibida ham kelishi mumkinligi bilan xarakterlanadi.

(farmon), ijozatnoma yoki ruxsatnoma, xitobiya, javobnoma, qisqa maktublar kabi turlarga ajratish mumkin. Ushbu maktublar orasida Alisher Navoiy yozgan maktublar o'z uslubi va g'oyaviy mundariyasi bilan alohida ajralib turadi. Bu maktublar Shirvonshoh Farrux Yazor, Sulton Ya'qub Mirzo, Abdurahmon Jomiy va boshqa tarixiy shaxslarga bitilgan. "Navoiyning qo'shni davlatlar hukmdorlari bilan aloqalarini birmuncha yorituvchi yozishmalar, jumladan, uning Shirvonshoh Farrux Yasorga yozgan maktubi, Oqqo'yunlilar hukmdori Sulton Ya'qub Mirzo va uning bosh vaziri Shayx Najm bilan o'rnatgan yaqin aloqalaridan darak beruvchi ba'zi maktub va ma'lumotlar bor" [Sirojiddinov, 2011: 162].

Mazkur maktublar orasida hajm jihatidan eng kattasi Shirvonshoh Farrux Yazor nomiga yozilgan.

Amir Alisher Navoiyning Shoh Farrux Yasorga maktubi

مکتوب امیر علیشیر نوایی به پادشاه شیروان شاه فرخ یسار

لمعات آفتاب دولت ارجمند و رشحات حشمت بی گزند به میامین اشاعه انوار و محاسن افاضه امطار همت عالی نهمت اعلیٰ جناب سلطنت مآب انتساب ظل الله فی العالمین کھف انام و عون المسلمین. "ملیک ملوک الارض شرقاً و غرباً، عزایمه ارزت بزمرا الکواکب". مظهر اسرار سلطانی ظل الله فی الارضین مطلع انوار و "تَجَعْلَهُمْ اَنْمَةً و تَجَعْلَهُمُ الْوَارِثِیْنَ" منظور انظار و حضرت آفریدگار معین السلطنه والدنیا فرخ یسار اعزالله سریر الملک بوجوده افاض علی انام آثار عدالة و وجوده در فضای جهان و مساحت دوران و متقاطر باد و دوحه ی مرام روضه دولت احتشام به اقطار امطار عنایت ابدی و هدایت سرمدی تازه و ناصر باد بحق النبی و عترته ذوی الحسب الظاهر و النسب الطاهر بعد از تمهید قواعد افتقار و تبلیغ مراسم انکسار مرفوع غیبی لطایف سینه و معروض مقاصد قدسی موارد رفیعه آنکه چون بر حسب مَن احبَّ شیئاً و حب له حب کل ما ینسب الله حبیل متین خلوص نیازمندی به ارکان مبانی دولت علیا استحکام تمام دارد و این مدت که خدمت مولانا اعظم جامع الفضایل والحکم زبده ارباب اکمال و نقاوه اصحاب الفضل و الافاضل مولانا نعمان الدین که از وطن مألوف و مسکن معهود ساحت این دیار را به یمن قدوم مسرت لزوم مشرف داشته شیمه مخالطت و مصاحبت این نیازمند را پیرایه انس و استیناس گردانیده بود اکثر اوقات در بقعه هایی که به میمنت توجه خاطر اصحاب هم این مخلص را توفیق احداث آن دست داده در مزاو له فنون و ممارسه علوم اجتهاد تمام نموده و به اندک وقتی صفت تقدیم و تفوق او بر جمعی گنیز و جمعی غفیر به ظهور پیوسته استحقاق رعایت و استیصال تربیت از و جنات احوال او لایح گشت اما چون طبق کریمه "اِنَّ اِلَیَّآ اِیَابَهُمْ" امارت حُب الوطن من الایمان در سودای بهیه که لایق اهل کمال تواند بود ترغیب یافت طواف کعبه آستان موهبت آشیان را بر آن راجح دانسته در تصمیم عزیمت مبادرت نمود رجاء واثق و امل صادق آن که چون اهتمام خاطر خورشید مآثر بر ارتقاء مدارج اصحاب فضیلت عموماً و انتماً شجره امانی مشار الیه خصوصاً درجه یک مال دارد با بلخ مراعات و مراقبت جانب او تقدیم یابد و نیل مرادات و مأمولات او به یمن همت عالی نهمت تیسر پذیرد. ریاض مکرمات و احسان به فیوض عنایت ملک مستعان به سر سبز و سیراب باد.

Mazkur maktub Shirvonshoh hukmdor Shoh Farrux Yazor nomiga bitilgan bo'lib, mohiyatan sultoniyyot yo'nalishidagi maktublar sirasiga kiradi. Maktub quyidagi jumla bilan boshlanadi: "Ulug' davlat oftobining partavi va bezavol baxt-u shavkat nurlarining shu'lasi, oliy himmat va yuksak fazilatlarini namoyon etuvchi, Saltanatga mansub ulug' martabali zot, Allohning yer yuzidagi soyasi, xalqlar panohi va musulmonlarning yordamchisi

Zamin uzra sharq-u g'arb podshohlari shahanshohi,

Uning amri koinot yulduzlariga ham borgay,

— deya madh etiluvchi zot!" (tarjima maqola mualliflariga tegishli).

Ma'lumki, Farrux Yazor I (1441– 1500) – Darbandilar sulolasidan bo'lib, Shirvon shohlaridan edi. U hukmronlik qilgan davrda (1463-1500) Shirvon o'z mustaqilligini saqlab, iqtisodiy jihatdan ancha yuksalgan. Farrux Yazor Oqqo'yunli hukmdorlarning ittifoqchisi bo'lgan. Akademik Sh.Sirojiddinovning yozishicha, Navoiyning Astrobodda bo'lib turishi siyosiy vaziyatning murakkabligiga ko'ra zarur bo'lgan. Tarixiy

manbalarda qayd etilishicha, 1488 yilning boshlarida Shayx Haydar yalpi hujumga o'tish vaqti yetgan hisoblab, Shirvon shohligini bosib olish payiga tushadi: Butun lashkarini Ganja va Barda oraliq'ida to'playdi. So'ng Farrux Yasorga odam yuborib, har galgidek, cherkaslarni talab qilish uchun borayotganligini va Darband yo'lini islom lashkariga ochib qo'yishni so'raydi. Farrux Yazor elchini kutib olib, izzat-ikrom bilan kuzatgach, Darband yo'lini ochishga farmon beradi. Shunda Haydar o'z askarlarining sallalarini o'n ikki imom sha'niga o'n ikki yo'li qizil rangga bo'yatadi va Darband yo'lidan osonlikcha o'tib olgach, Shervonga qarshi urush e'lon qiladi. G'aflatda qolgan Farrux Yazor behuda qon to'kilishidan qochib, oila-urug'i bilan Guliston qal'asiga bekinib oladi. Shayx boshliq minglab «qizilboshlar» yetti oygacha qal'ani qamal qilib yotadilar. Nihoyat Haydarning insofga kelishidan umidini uzib, toqati toq bo'lgan Sulton Ya'qub qahr bilan Shervonga o'tlanadi va 893 yilning jumod us-soniy oyning oxirlarida (1488, iyun) Ardabilga yetib keladi. Bu xabarni eshitgan Shayx qal'ani qo'yib, Darbandga chekinadi. Sulton uning izidan quvib keladi va rajab oyining oxirida (iyul) ular o'rtasida qattiq jang bo'lib o'tadi. Pirovardida, Haydar jang maydonida halok bo'ladi va qizilboshlar qo'shini tarqatib yuboriladi [Sirojiddinov, 2011: 162]. Farrux Yazor 1488-yilda qizilboshlilar hujumini daf etsa-da, lekin Ismoil I Safaviy bilan bo'lgan jangda yengilib, halok bo'ladi.

Navoiyning maktubida Farrux Yazor shaxsiga chuqur hurmat va ehtirom saqlanib turadi. Navoiy uni "Sultonlik asrorining mazhari (zohir bo'luvchisi), yer yuzida Allohning soyasi bo'lgan, **"Biz ularni yo'lboshchilar qilamiz va ularni merosxo'rlar qilamiz"** degan muborak oyatning tajassumi Farrux Yazor hazratlari" deb ulug'lar ekan, uning ilm va din ahliga, olim-u fozillarga bo'lgan e'tiborini alohida ta'kidlab o'tadi va shayx mavlono No'moniddin haqida fikr yuritadi (Afsuski, biz mavlono No'moniddinning tarixiy shaxs sifatida kim ekanligini aniqlay olmadik). Maktub matnidan ma'lum bo'lishicha, mavlono No'moniddin asli shervonlik bo'lib, bizga noma'lum bo'lgan sabablarga ko'ra, bir muddat Hirotda, Navoiyning yonida yashagan. Navoiy bu zotning nihoyatda ilmi, xokisor va xushxulqligini, shu davr orasida o'zi va mavlono o'rtasida yaqinlik va do'stlik tuyg'ulari paydo bo'lganligini maktub orqali ma'lum qiladi: "Shu davr ichida ulug' martabali va dono No'moniddin hazratlari bu diyorga o'z muborak qadamlarini ranjida qilgan edilar. U kishining ilmiy va ma'naviy suhbatlari bu kamtar bandaga yaqinlik va do'stlik tuyg'usini taqdim etdi. Ko'p vaqt davomida, Allohning fazl-u karami, yordami bilan ilm va ma'rifatning muxtalif marohillarini tahqiq etmoqqa tavajjuh va iltifoti bo'lmish Mavlono No'moniddin hazratlarining o'zgalardan-da muroqib va mukammal ekani oz fursatda ma'lum bo'lib, ul zotning ruhiy kamoloti hamda ilmi zakosi va quvvai hofizasining mustahkam ekani namoyon bo'lmish". Maktub mazmuniga ko'ra, mavlono No'moniddin shu davr orasida vatan sog'inchi bilan yashagan va nihoyat ma'lum vaqt o'tgach, o'z yurtiga qaytishga izn so'ragan. Navoiy shoh Farruxning mavlonoga o'z yurtida yaxshi sharoit yaratib berishi va g'amxo'rlik ko'rsatishiga umid qilib, o'z maktubini yakunlaydi: "Umid shulki, sizning ulug' martabangizning fazilatli kishilarga bo'lgan e'tibori va No'moniddin hazratlariga xos iltifotingiz ul zoti sharifning fazilatli oliy martabaga erishmoqda bir namuna bergusidir. Alloh taolo inoyati bilan saltanat dovrug'i va podshoh saxosi ziyoda bo'lgay!"

Majmuadagi boshqa maktublarining qisqacha tavsifi

Abdulloh Marvorid tomonidan tartib berilgan majmua-to'plamda Alisher Navoiy yozgan boshqa forsiy maktublar ham o'z aksini topadi. Ulardan Ya'qub Sultonga,

Abdulloh Marvorid hamda Jomiyga yozilgan maktublar ba'zi qo'lyozma nusxalardan ham o'rin olgan bo'lsa, ba'zilari boshqa qo'lyozmalar tarkibida uchramaydi. Ular quyidagilardir:

•**Hazrat Amir Alisher Navoiyning farzandi arjumand sifatida ko'rgani Abdulloh Marvoridga maktubi.** Ushbu maktubda Alisher Navoiy o'z shogirdi Abdulloh Marvoridga murojaat qilib, uni sadorat maqomiga yetgani bilan qutlar ekan, nasihatlar ham borligini ma'lum qiladi. Alisher Navoiy shogirdiga mansabni suiste'mol qilmaslikni, g'ururga yuz tutmaslikni, bechoralarga hamda hamkasblariga shafqat va adolat bilan muomala qilish zarurligini uqtiradi. Bundan tashqari, davlat ishlariga oid o'zining maslahat va qarashlarini ushbu maktub orqali m'lum qiladi.

•**Hazrati Mirning Xoja Shamsiddinga maktubi.** Alisher Navoiy ushbu maktub orqali Mavlono Xoja Shamsning dorus saltana fuqarolariga atab yozgan qasidasi uchun minnatdorchilik izhor qiladi hamda qasidaning juda o'rinli, nazm talablariga muvofiq, oliy ta'bdan yozilganligi bu diyor aholisining tiliga oson o'rnashishiga sabab bo'ldi deya qayd etadi.

•**Inshoi muraqqa'i hazrati Mir.** Ushbu maktub badiiyatining yuqoriligi bilan ajralib turadi. Bunda adresatning nomi keltirilmaydi, ammo adresatga nisbatan maslahat hamda nasihat xarakteri seziladi. Mazmunan ushbu maktubdagi nasihatlar amal va alfozning birligi, ahli tariqatning har masala yuzasidan kengashib ish tutishi, g'aflatdan yiroq yurishlari xususida qaydlar keltiriladi. Shuningdek, ushbu maktubda keltirilgan nazmiy parchalarning birida "agar kitobda har narsa (bu o'rinda Lavhul mahfuz nazarda tutilgan bo'lishi mumkin) bitilmasa edi, rangin so'zlar-u jonparvar fikrlar qayda edi. Agar sharqirab oquvchi suvlar silsilasi bo'lmaganida, chaman qayda edi-yu, bog'lardagi gul-u rayhonlar qayda?" – deb aytiladi.

•**Ya'qub Sultonga maktub.** Ushbu maktub qo'lyozmalarda kelish o'rniga ko'ra biroz bahsli bo'lib, maktub "Munshaoti Abdulloh Marvorid"ning bitta qo'lyozma nusxasi tarkibida kuzatiladi. Ayni paytda ushbu maktubni "Tarassuli Isfizoriy" tarkibida ham ko'rish mumkin. Ushbu maktubda Amir Alisher Navoiy Ya'qub Sultonning el-yurt ravnaqi yo'lida amalga oshirayotgan ishlariga ijobiy baho berib, uning tanga zarb qilish bilan bog'liq harakatlarini olqishlaydi. Bunda tanga zarb etgan podshohlarning faoliyati tarixga muhrlanishi, xalq ularni yaxshi xotiralar bilan uzoq muddatlar yodga olishlari, kelajak avlod esa ulardan muqaddam ulug' taxt sohiblari o'tganlari haqida xabarga ega bo'ladilar, shuningdek, xalqning farovonligi oshib, ushbu tangalarning ma'rifat, diyonat ishlariga sarflanishi, miskinlarning qo'llariga ham yetib borishi xususida so'z yuritiladi.

•**Hazrati Mirdan hazrati nuran Abdurahmon Jomiyga maktub.** Ushbu maktub nazmiy parcha bilan boshlanib, unda yor huzuridan qaytgan saboga murojaat qilgan muallif uning jonini eltib, yor poyiga nisor etishini yolvoradi. Evaziga ohistagina yor qadamining g'uboridan olib kelishini so'raydi. Maktub davomida mutafakkir hazrati Jomiyning Parvardigor huzuridagi ulug' maqomini qayd etib, o'zining salomat ekani, bu masalada undan tashvish yo'qligi, faqat qayg'uli tomoni – Jomiy hazratlarining xizmatida qoyim emasligini aytib o'tadi. Bunda dunyoviy va oxirat ishlarida mushkullik hosil emasligini ma'lum qilib, yaxshilikka ko'z tutib, umidvor bo'lib turganini ma'lum qiladi. Bundan tashqari, yozgan maktublariga ba'zida javob berib turishlarini, Navoiyni doimo duolarida eslab turishlarini ustozidan iltimos qiladi.

Xulosa. Alisher Navoiyning “Munshaoti Abdulloh Marvorid”dan o‘rin olgan forsiy maktublarini tadqiq etish asnosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Alisher Navoiyning “Munshaot” asari insho san'atining o'zbek adabiyotidagi ilk namunasi bo'lib, asar tarkibida turkiy tilda yozilgan 107 ta maktub bor.

2. Navoiy forsiy tilida ham ko'plab maktublar yozgan bo'lsa-da, ular alohida to'plam holiga keltirilmagan. Shoirning forsiy tildagi maktublari “Munshaoti Isfizoriy”, “Munshaoti Abdulloh Marvorid”, “Munshaoti Jomiy”, “Mansho ul-insho”, “Manozir ul-insho” kabi asarlar tarkibida uchraydi. Ular orasida bevosita Alisher Navoiy tomonidan bitilgan maktublar soni 15 tani tashkil etadi. Mazkur 15 maktubdan 6 tasi Abdulloh Marvorid (1460-1535/1536) ning “Munshaoti Abdulloh Marvorid” asarida keltirilgan.

3. Abdulloh Marvorid Hirotda yashab faoliyat yuritgan davlat arbobi, shoir, musiqashunos va xattot bo'lib, uning to'plamidan o'rin olgan va Navoiy qalamiga mansub 6 maktub Shirvonshoh Farrux Yasorga, Oqqo'yunlilar hukmdori sulton Ya'qubga, farzandidek e'zozlagani Abdulloh Marvoridga, shoir Xoja Shamsiddinga, Abdurahmon Jomiyga va adresati noma'lum bir shahs nomiga bitilgan.

4. “Munshaoti Abdulloh Marvorid”dan o'rin olgan forsiy maktublar uslubiga ko'ra, sultoniyat, ixvoniyyat va devoniyyat yo'nalishida bo'lib, mazmuniga ko'ra xitobiya, pandnoma va manshur maktublardir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Алишер Навоий. Мажолис ун-нафоис. МАТ. 20 жилдлик. – Тошкент: Фан, 1997. Т.13.
2. Алишер Навоий. Махбуб ул-қулуб, Муншаот, Вақфия. МАТ. 20 жилдлик. – Тошкент: Фан, 1998. Т.14.
3. Алишер Навоий. Хамсат ул-мутаҳаййирин. Ҳолоти Саййид Ҳасан Ардашер. Ҳолоти Паҳлавон Муҳаммад. Назм ул-тавоҳир. МАТ. 20 жилдлик. – Тошкент: Фан, 1999. Т.15. – 236 б.
4. Бертельс Е.Э. Избранные труды. Том 5. – Москва: «Наука», 1988.
5. Бобур Заҳириддин Муҳаммад. Бобурнома. – Тошкент: Шарқ, 2002.
6. Маҳмудов У. Темурийлар даври муншаотнавислигида матн тузиш анъанаси. – Тошкент: Tubo nashr, 2022. – 147 б.
7. Сироҷиддинов Ш. Алишер Навоий: манбаларнинг қиёсий-типологик, текстологик таҳлили. – Тошкент: Академнашр, 2011.
8. Хондамир Ғиёсиддин бинни Ҳумомиддин. Макорим ул-ахлоқ (Олижаноб хулқлар) / Форсчадан К.Раҳимов таржимаси. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – 372 б.
9. Юсупова Д. Ўзбек мумтоз ва миллий уйғониш адабиёти (Алишер Навоий даври). – Тошкент: TAMADDUN, 2016.
10. Юсупова Д. Темурийлар давридаги арузга доир рисолаларнинг қиёсий таҳлили. – Т.: «TA'LIM-MEDIA», 2019. – 264.
11. Yusupova D. “Xamsa” poetikasi: vazn, qofiya va mazmun mushtarakligi. – Toshkent: Tamaddun, 2021.
12. عبدالحسين نوايي. رجال كتاب حبيب السير. نشریه انجمن آثار و مفاخر فرهنگي. تهران-1379. ص184. (Abdolhossein Navāi. *Rejāl-e habib us-siyar. Našriye-ye “Anjoman-e āsār va mafāxer-e farhangī”*. Tehrān-1379. S-184.)
13. بیانی کرمانی. مونس الاحباب به کوشش سید علی میر افضلی. کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی. تهران. 1390. ص26. (Beyāni Kermāni. *Monis al-ahbāb. Be kušēš-e Seyyid Ali Mirafzali. Ketabxāne-ye muze va markaz-e asnād-e Majles-e Šurā-ye Eslāmi. Tehrān-1390. S-26.*)
14. زهرا حسين آبادی. سیری در آثار خوشنویسی خواجه عبدالله مروارید کرمانی. دو فصلنامه، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تهران. شماره پنجم بهار و تابستان 93. (Zahrā Hosseynābādī. *Seyri dar āsār-e xošnevisi-ye Abdollāh Morvārid-e Kermāni. Do faslnāme-ye dāneškade-ye honar-e Šūstar. Dānešgāh-e Šehid-e Čamarān-e Ahvāz. V5. 1393.*)
15. دولتشاه سمرقندی. تذکرة الشعرا به اهتمام ادوارد براون. انتشارات اساطير. تهران-1382. ص382. (Doulatšāh Samarqandi. *Tazkirat uš- šoarā be ehtemām-e E.Braun. Entēšārāt-e “Asātir”*. Tehrān-1382. S-382.)
16. غیاث الدین خواندمیر. تاریخ حبيب السير. انتشارات خیام. تهران-1353. ج 4، ص 325.

- (Giyās ad-dīn Xāndamir. *Tārix-e habib us-siyar. Enteshārāt-e “Xeyyām. Tehrān-1353. J 4. S-325.)*
 17. آتشکده آذر. آذر بیگدلی. با مقدمه و فهرست و تعلیقات سید جعفر شهیدی. انتشارات “نشر کتاب” تهران-1337 ه.ش. ص. 133. (*Āzar Bigdili. Ātaškade āzar. Bā moqaddame va fehrest va ta’liqāt Seyyid Ja’far Šehidi. Enteshārāt-e “Ketāb” Tehrān-1337. S-133.)*
 18. مهدی بیانی. احوال و آثار خوشنویسان. انتشارات علمی. تهران-1363. ج 1، ص 250-252. (*Mehdi Beyāni. Ahvāl va āsār-e xošnavisān. Enteshārāt-e “Elmi” Tehrān-1363. J 1. S-250-252.)*
 19. بدایع الوقایع. زین الدین محمد و اصفی. تصحیح الکسندر بلدروف. جلد اول. انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. تهران-1350. ص. 438. (*Zeyn ad-din Vāsefi. Badāyi’ al-vaqāyi’ bā tas’hih-e A.Bālderev. J 1. Enteshārāt-e “Bonyād-e farhang-e Irān. Tehrān-1350. S-438.)*
 20. تحفه سامی. سام میرزا سفوی. با تصحیح و مقابله وحید دستگردی. ضمیمه سال شانزدهم ارمان. مطبعة ارمان. تهران. 1318. ص. 103. (*Sām Mirzā Safavi. Tohfe-ye Sāmi. Bā tas’hih-e va moqābele-ye Vahid Dastgardi. Zamime-ye sāl-e šānzdahom-e armoqān. Matba’a-ye Armoqān. Tehrān-1318. S-108.)*
 21. دانشنامه ادب پارسی، به سرپرستی حسن انوشه، چاپ اول، سازمان چاپ و انتشارات، تهران، 1376، ج2، ص 822. (*Dānešnāme-ye adab-e pārsi be sarparasti-ye Hasan Anuš. Ćāp-e avval. Sāzmān-e Ćāp va Enteshārāt. Tehrān-1376. J 2. S-822.)*
 22. کتاب شناسی توصیفی منشآت دوره تیموری و بررسی نقض آن ها در پژوهش های تاریخی آن دوره. علی منوچهری. پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد تاریخ. دانشگاه تهران-1390. ص 11. (*Ali Manoĉehri. Ketābšenāsi-ye tovsifi-ye monŠāt-e doure-ye Timuri va barrasi naqz-e ānhā dar pajuhešhā-ye tārixī-ye ān doure. Pāyānnāme. Dānešgāh-e Tehrān-1390. S11.)*

ALISHER NAVOIYNING “FARHOD VA SHIRIN” DOSTONI TABDILLARI TAHLILI

Abdulgayrov Manzar Xusanovich

*Filologiya fanlari doktori, professor, Alisher Navoiy nomidagi TDO‘TAU,
manzarabdulgayrov64@gmail.com
10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/BBDK7747*

Annotatsiya. Maqola Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoni tabdillari tahliliga bag‘ishlangan. Unda doston matni asliyatini va tabdillarining nashr etilishi, asar tabdilidagi matniy farq va tafovutlar, matn tarixi, matn tahriri, senzura, nasriy bayonlash usuli muammolari kabi masalalar o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: doston, matn tarixi, tabdil, nasriy ifoda, bayon, tahlil.

ANALYSIS OF TRANSFORMATIONS OF THE EPIC “FARHAD AND SHIRIN” BY ALISHER NAVOIY

Abstract. This article explores the epic Farhad and Shirin by Alisher Navoi, focusing on several critical aspects of the text. These include the originality of the epic, the publication of its various versions, textual discrepancies, and differences in the translations of the work. The study also addresses the history of the text, the processes of text editing and censorship, and the challenges associated with its method of prose narration.

Key words: epic, text history, transformation, prose expression, narrative, analysis.

Keyingi yillarda xalqimizning o‘tmish madaniy merosiga bo‘lgan munosabat o‘zgardi. Bu merosni zamon talablari darajasida o‘rganish har qachongidan ham ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Negaki, hech bir xalq o‘z milliy qadriyatlarini to‘liq o‘rganmay turib kelajak istiqbolini tasavvur eta olmaydi. Shu jihatdan, Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostonini eski o‘zbek yozuvidan joriy alifboga ko‘chirish saviya va sifatini tubdan ko‘tarish, matndagi iste‘moldan chiqqan turkiy so‘zlarni tushuntirish, chet so‘zlar va diniy atamalarga izohlar berish, tabdil

MUNDARIJA CONTENTS	
Shuhrat SIROJIDDINOV. Turkiy dunyo hamkorligining mustahkam asosi Туркі әлем ынтымақтастығының мықты негізі	7
Қанат БАЙБОЛОВ. Екі халық арасындағы бауырлық пен достық рәмізі Ikki xalq qardoshligi va do'stligi simvoli	11
I SHO'BA. ALISHER NAVOIY ADABIY MEROSINING JAHON TAMADDUNIDA TUTGAN O'RNI SECTION I. THE PLACE OF ALISHER NAVAII'S LITERARY HERITAGE IN WORLD CIVILIZATION	
Boqijon TO'XLIYEV. Nasimiy va Navoiy nazmi – badiiy tafakkurning yangi bazmi	15
Islam JEMENEY. Әлішер Навои	23
Yashar QOSIM. Dohiy Alisher Navoiyning ulug' izdoshi (Muhammad Fuzuliy sheiriyatida poetik in'ikos tarzining o'ziga xosligi)	35
Qodirjon ERGASHEV. Renessans adabiyotida etologik janr taraqqiyoti	42
Əlimuxtar MUXTAROV. Nizami Gencevi ve Alişir Navai'nin tür ruhu eserlerinin ve araştırmacılarının gözü ile	47
Roviyajon ABDULLAYEVA. Alisher Navoiy fenomeni yoxud Navoiy ijodining olamshumul ahamiyati	52
Насриддин НАЗАРОВ. Гуманизм и креативность в творчестве Наваи как фактор обеспечения связей между народами Евразии	60
Burobiya RAJABOVA. O'zbek navoiyshunoslari Jomiy haqida	67
Karomat MULLAXO'JAYEVA. Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy g'azallarida Yusuf (a. s.) siymosining badiiy talqinlari	77
Tozagul MATYOQUBOVA. Sharq adabiyotining yetuk tadqiqotchisi	82
Nosir JO'RABOYEV. Ikki turkman hukmdori ijodi va Alisher Navoiy	87
Молдасанов Е.М., АБДУВАЛИТОВ Н.Б. Әлем әдебиетінің асқар шыңы (Әлішер Науаидың 584 жылдығына орай)	95
Hulkar HAMROYEVA. Alisher Navoiy ijodida san'at talqini	99
Злиха ЖАНТАСОВА. Шығыс әдебиетінің қазақ фольклорындағы көрінісі	103
Sherxon QORAYEV. Alisher Navoiy Badaxshon shohi va shoir Sulton Muhammad La'liy ijodi tadqiqotchisi (Navoiy va uning zamondoshlari tazkiralari ma'lumotlari asosida)	109
Ahmad AKHLAQUE, Asror Allayarov. Alisher Navoi's creative works: a scientific exploration	115

Fayzulla ISKANDAROV, Dostonjon Tojiev. “Alisher Navoi international award”: establishment and historical significance for the turkic world	118
Diyora ABDUJALILOVA. Alisher Navoiy va Yahyobey Toshlijali dostonlarida shayx va avliyolar timsoli	124
Orifjon OLIMJANOV. Alisher Navoiy va Lorendeli Hamdiy “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasiga doir	131
II SHO‘BA. NAVOIY NAZMIY, NASRIY VA ILMIY MEROSINI O‘RGANISH MASALALARI SECTION II. ISSUES OF STUDYING NAVAIY'S POETRY, PROSE AND SCIENTIFIC HERITAGE	
Nurboy JABBOROV. Alisher Navoiy “Tarixi anbiyo va hukamo” asarining siyarnoma turkumida tutgan o‘rni	136
Nusratullo JUMAXO‘JA. Navoiyning yigitlik lirikasiga mansub mustazodi	149
Maqsud ASADOV. Alisher Navoiy “Tanbeh”larining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari (“Mahbub ul-qulub” asari misolida)	155
Dr. Kemal Yavuz ATAMAN. Ali Şir Nevaî beyitlerinde kulluk şuuru	160
Zuhriddin ISOMIDDINOV. Navoiyning “qaychi” g‘azali	165
Baxtiyor FAYZULLOYEV. Qo‘qon adabiy muhitida Navoiyga izdoshlik	170
Iqboloy ADIZOVA. Adabiy ta’sir va poetik tafakkurning yangilanishi	177
Nafas SHODMONOV, G‘iyosiddin SHODMONOV. Olti dostonida Odam Ato timsoli talqini	185
Faridaxon KARIMOVA. Xorazm adabiy muhitida debochanavislik an’analari	193
Islomjon YAQUBOV. O‘zaro ta’sir, ijodiy mushtaraklik va o‘ziga xoslik	200
Shavkat HAYITOV, Gulshod SHOYIMOVA. Alisher Navoiyning nabotot va hayvonot olamiga munosabati	205
Obidjon KARIMOV. Alisher Navoiy irfoniy olamining yangicha talqini	212
Gulbahor ASHUROVA. O‘zbek ayol shoiralari ijodida Alisher Navoiy obrazi tasvirlari	216
Qo‘ldosh PARDAYEV. Navoiy g‘azallariga Muqimiyning nazira va taxmislari	221
Ilyos ISMOILOV. Abror hayrati	226
Shermuhammad AMONOV, Abdulhaq RAHIMI. Alisher Navoiy mustazodiga bog‘langan muxammas haqida	229
Zilola AMONOVA, Shahlola SAFAROVA. “Farhod va Shirin” dostonidagi na’t boblarning manbalari va badiiyati	235
Abdulhamid QURBONOV. Badiiy matn va tasviriy vositalar mutanosibligi	242
Muqaddas TOJIBOYEVA. Abdulla Qodiriy romanlarida Alisher Navoiyga izdoshlik masalalari xususida	248
Orzigul HAMROYEVA. Radifning bayt kompozitsiyasidagi o‘rni	252

Ma'rifat RAJABOVA. Xalq maydon kulgi san'ati belgilarining Navoiy ijodidagi ko'rinishlari	256
Nodira SOATOVA. "Farhod va Shirin" dostoni – an'ana takomili, taraqqiysi hamda sintezi sifatida	260
Umida RASULOVA. "Alisher Navoiy" romanida obraz poetikasi	266
Marg'uba ABDULLAYEVA. Yetti sayyora: badiiy talqin va ilmiy dunyoqarash	269
Sohiba UMAROVA. Suyuma G'aniyeva – navoiyshunos	273
Zuhra MAMADALIYEVA. Alisher Navoiy "Xamsa"sida mirrix obrazining majozilik xususiyatlari	277
Aziz RAJABIY. Alisher Navoiy g'azallarining ohang jilolari (Yunus Rajabiy musiqiy merosi misolida)	282
Zarif QUVONOV. "Hayrat ul-abror"ning yangi tadqiqatlari xususida	286
Farruxbek ABDALIYEV, Gulnoza OSMANOVA. "Xamsa"da "kampir" obrazi talqini	290
Nafisa RAXMANOVA. Ramziy-majoziy obrazlar ta'vili haqida mulohazalar	293
Kamola ULUG'MURODOVA. Navoiy nazmida Layli obrazining badiiy talqini	299
Mavluda ORTIQOVA. Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida valiylarga xos sifatlar talqini	303
Jamila EISAR. Alisher Navoiyning she'riyatida oyina timsolining talqini ("G'aroyib us-sig'ar misolida")	308
Azizbek TOSHPO'LATOV. Alisher Navoiyga izdoshlik: Ahmad Tabibiy taxmislari	313
Sevara PARMONOVA. Tasavvufiy tazkiralari va Alisher Navoiy asarlarida Ibrohim Adham nomining zikr etilishi	318
III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S WORKS	
Dilnavoz YUSUPOVA, Umedullo MAHMUDOV. Alisher Navoiyning "Munshaoti Abdulloh Marvorid"dan o'rin olgan forsiy maktublari xususida	323
Manzar ABDULXAYROV. Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni tabdillari tahlili	330
Dr. Farhad RAHIMI. Senglah Sözlüğünün Feraği Düzeltmeleri ve Feraği'den Yanlış ktarmaları Üzerine	335
Gholamreza RAZMI. Özbekistan'da yayimlanmış iki Hayretü'l-ebrar'in tashih edilmiş metnindeki hatalarin sebeplerine bir bakiş	352
Altay NOORULLAH. Navoiy asarlarida tinish belgilarining yanglish ishlatilishi	365

Sevda BEHESHTI. Navai's Poetry as Reflected in Miniature Paintings (A study of Illustrated manuscripts preserved in Iranian collections)	376
Oysara MADALIYEVA. Alisher Navoiyning dastlabki ikki devoni Hamid Sulaymon nigohida	384
Dr. Siyamek HÜSSEYINALIZADE (Ergin Avşar). Amîr Alî Şîr Nevaî'nin şiirlerinde Şamanlığa aid Terimler ve ritüeller	395
Ozoda TOJIBOYEVA. Parij kulliyotidagi "Favoyid ul-kibar"ning matniy xususiyatlari	407
Husnigul JO'RAYEVA. Husayn Boyqaro – Husayniy adabiy merosining O'zbekistonda o'rganilishi	412
Dilnoza RUSTAMOVA. Alisher Navoiy toshbosma devonlaridagi ayrim g'azallar matnining qo'lyozma nusxalar bilan qiyosi	417
Erfan ESHGHÎNOUR. Fâni Divanındaki Avnî Divanından Tercüme Olunmuş Şiirler Üzerine	423
Lochinbek AHMADALIYEV. Po'latjon Qayyumiy tazkiralarda Alisher Navoiy faoliyatining yoritilishi	433
Dilnavoz SATTOROVA. Navoiy g'azallariga Sa'diy taxmislari	438
IV SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING XORIJIY TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI SECTION IV. TRANSLATION OF ALISHER NAVA'I'S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES AND STUDY ABROAD	
Hulkar HAMROYEVA, Shahlo NARALIYEVA, Ozodaxon MUSAYEVA. Qozog'istonda Mir Alisher Navoiy ijodining o'rganilishi	444
Abdulhay SOBIROV, Zamira DJURABAYEVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" – turkiy xalqlar leksikasining so'nmas bulog'i	451
Münevver TEKCAN, Serpil Yazıcı ŞAHİN. Muhakamat al-lughatayn's literary and academic aspects.	455
Бермет ЗАКИРОВА, Дамилова НУРИЙЛА. Алишер Навоинин чыгармаларындагы тилдик каражаттар аркылуу студенттин кеп маданиятын өстүрүү	462
Nishonboy XUSANOV. "Hayrat ul-abror"dagi teonimlarning semantik va badiiy xususiyatlari	468
Mardon RAHMATOV. Qo'shma fe'l komponentlari inversiyasi	472
Rashid ZOHID. Hayot – firoq manzili	478
Shahlo HOJIYEVA. Alisher Navoiy badiiy kashfiyotlari – Cho'lpon estetik tafakkuri yangilanishi omili	482
Mo'minjon SULAYMONOV. Alisher Navoiy davrida isiriq solinganmi?	488
Abdumurod TILAVOV. Alisher Navoiy ma'naviy merosi va zamonaviy ta'lim	492
Nilufar RASULOVA. Alisher Navoiyning boqiy merosi jahon tillarida	497
Ozodaxon MUSAYEVA, Gulchehra SULTONOVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" asaridagi turkiy fe'llar va omonim so'zlar tahlili	502

Iroda ISHONXANOVA. Alisher Navoiy hayoti va ijodining “Литература” darsliklarida aks etishi	505
Shahlo NARALIYEVA, Farrux ABDALIYEV. Hazrat Navoiy ijodida nutq madaniyati	514
АШИРОВА Т.К., КАРАЕВА Н.О., ЗАКИРОВА Б.А. Алишер Навоинин чыгармаларын санарип платформалар аркылуу жайылтуу	518
Dilorom YULDASHEVA, Shahlo NARALIYEVA. Alisher Navoiyning didaktik qarashlari	523
Komiljon ABDULLAYEV. Ta’lim tizimi bosqichlarida Alisher Navoiy hayoti va ijodini o’rgatishda fanlararo integratsiyadan foydalanish	527
Gulnoza YULDASHEVA, Sevinch UBAYDULLAYEVA. “Lison ut-tayr” dostonining ayrim morfemik xususiyatlari tahlili	531
Feruza DJUMANIYAZOVA. Alisher Navoiy ijodida milliy etnosport o’yinlari	534
Hamida JURAQOBILOVA. O’zbek she’riy matnlaridagi kognitiv metaforalarning fransuz tilida ifodalanishi	539
Abdug’ani NASRIDDINOV. Navoiyshunoslikda yangicha yondashuv	544
TEZISLAR ADABIYOTSHUNOSLIK	
AHMADOVA Shohsanam. Hofiz Xorazmiy va Alisher Navoiy ijodida zohid obrazi tasviri	550
ABDURAIMOVA Xafiza. Alisher Navoiy g’azaliyotida Doro obrazi talqinlari	553
ALIYEVA Sevinch. Anbiyolar haqidagi manbalarda Iso payg’ambar obrazi tasviri	556
ALMARDONOVA Aziza. Alisher Navoiy tarji’bandlarida dunyo ramzi	561
DEHQONOV Akramjon. Bir g’azal sharhi	564
DOLIMOV Shokir. «Hayrat ul-abror» dostoni sharhining rus tiliga tarjimasi xususida	567
GAFUROVA Shaxnoza. Navoiy me’rojnoma baytlarida qo’llangan badiiy san’atlar	569
IBOTOVA Madina. Alisher Navoiy g’azallarida jon va ishq munosabatining badiiy ifodasi	572
MEYLIYEV Xudoyberdi. Navoiy va zamondoshlari asarlarida Mirzo Mironshoh saroyi adabiy muhiti va shoir Lutfulloh Nishopuriy ijodiy faoliyatining yoritilishi	576
MUQUMOVA Surayyo. “Nasoyim ul-muhabbat”: ism, xosiyat va xususiyat	579
NASRULLAYEV Elmurod, SIROJIDDINOVA Sevinch. Xalq og’zaki ijodida Navoiy timsoli talqini	581

NURULLAYEVA Hulkaroy, MAMADALIYEVA Madina. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarini o‘qitish bo‘yicha ayrim mulohazalar	584
OLIMJONOV Davronbek. “Boburnoma” asarida tarixiy shaxslar tavsifi (Alisher Navoiy shaxsi misolida)	587
PARDAYEVA Nigora, PIRNAZAROVA Barno. Navoiy lirikasida kichik lirik janrlar	589
SHOMURODOV San‘at. Alisher Navoiy va Husayn Boyqaro munosabatlari isajon sulton talqinida	593
TO‘XTAMURATOV Furqat. Alisher Navoiy g‘azaliga Muhsiniy tatabbu’si	596
TURDIYEVA Maftuna. “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasidagi ba’zi farqli jihatlar	599
UMAROVA Dildor. Alisher Navoiy asarlarida sukut go‘zalligi ifodasi	602
UMAROV Sardorbek. Ma’rifatning haqiqati – hayratdir	604
YANGIBOYEV Shavkat. Ito haqida	607
TILSHUNOSLIK	
YULDASHEVA Dilorom. Alisher Navoiy asarlarida rang-tus ifodalovchi birliklar	611
AXMADJANOVA Malika. Alisher Navoiy va o‘zbek tilining boyitilishi: ilmiy metodlar va uslublar	613
AKBAROVA Zulfizargul. Alisher Navoiy asarlarida qo‘llanilgan antonimlik hosil qiluvchi “Ahl” komponentli lug‘aviy birliklar tahlili	617
YUSUPOVA Dildora. Alisher Navoiy asarlarida qimmatbaho tosh nomlari	619
MUNDARIJA	622